

КОНЦЕПЦІЯ розвитку агролісомеліорації в Україні

Проблема, що потребує розв'язання

Загострення екологічних проблем функціонування сучасних агроландшафтів насамперед пов'язано з незбалансованим землекористуванням і відсутністю системних меліоративних та протиерозійних заходів на орних землях, які займають близько 78% сільськогосподарських угідь. Захисні лісові насадження лінійного типу створюють екологічний каркас агроландшафтів, але їх кількість, лісівничий стан та безсистемне розміщення не відповідає сучасним вимогам.

Збереження і охорона орних земель входить до числа першочергових пріоритетів держави і є важливою умовою забезпечення збалансованого розвитку агроландшафтів, підвищення урожайності сільськогосподарських культур. Тому в основу Концепції покладено заходи, спрямовані на вирішення зазначеної проблеми шляхом покращення лісівничо-меліоративного стану існуючих захисних лісових насаджень лінійного типу та їх створення на основі науковообґрунтованих технологій.

Проблема неефективного захисту сільськогосподарських угідь захисними лісовими насадженнями лінійного типу зумовлена:

незбалансованим співвідношенням орних земель, природних кормових угідь і лісів;

посиленням негативних впливів на агроландшафти та їх біологічну компоненту (зміни клімату, аридизація, техногенне навантаження тощо);

погіршенням лісівничого стану існуючих захисних лісових насаджень лінійного типу, зменшенням їх площі та ослабленням їх захисно-меліоративних функцій;

неефективними конструкціями існуючих захисних лісових насаджень лінійного типу, що зменшує їх меліоративний ефект на польові угіддя;

відсутністю завершених систем захисних лісових насаджень лінійного типу;

застосуванням спрощених технологій у землеробстві, що не підсилюють меліоративний вплив захисних лісових насаджень лінійного типу на польові угіддя;

падінням обсягу створення агролісомеліоративних насаджень за останні десятиліття.

Водночас практика успішного ведення сільського господарства в економічно розвинутих країнах світу свідчить про важливість застосування захисних лісових насаджень лінійного типу як невід'ємної складової сучасного землеробства. У цих країнах на державному рівні прийняті програми створення захисних лісових насаджень лінійного типу, які фінансуються із бюджету та сприяють заохоченню землевласників до впровадження програм на території їхніх землекористувань.

Аналіз причин виникнення проблеми

Погіршення ефективності захисту орних земель захисними лісовими насадженнями лінійного типу зумовлене:

відсутністю цілеспрямованих системних державних заходів щодо захисних лісових насаджень лінійного типу;

недостатньою загальною площею різних категорій захисних лісових насаджень лінійного типу;

неефективністю захисту земель в умовах збільшення інтенсивності суховіїв, посух, водної і вітрової ерозії протягом останніх десятиліть у зв'язку із змінами клімату існуючими системами захисних лісових насаджень лінійного типу, меліоративний вплив яких забезпечує захист лише 30% ріллі;

значним скороченням обсягу створення нових захисних лісових насаджень лінійного типу;

відсутністю завершених захисних систем лісових насаджень лінійного типу на землях приватного та присіткового земельного фондів;

погіршенням лісівничо-меліоративного стану існуючих захисних лісових насаджень лінійного типу, порушення їх оптимальної вікової та видової структури;

зменшенням площі захисних лісових насаджень лінійного типу через неправомірну господарську діяльність;

ліквідацією агролісомеліоративних служб;

істотним зменшенням фінансування наукових досліджень з агролісомеліорації;

відсутність юридичної відповідальності за неефективне землекористування та низький рівень фінансового забезпечення заходів з охорони ґрунтів від ерозії.

Мета Концепції

Визначити напрями інституційних і нормативно-правових змін, що забезпечать оптимізацію площ захисних лісових насаджень лінійного типу за зональним принципом та ефективно господарювання в них, що стануть екологічною передумовою для збалансованого розвитку агроландшафтів. Це дозволить вирішити проблеми захисту ґрунтів від деградації та забруднення, підвищення врожаїв сільськогосподарських культур, збільшення обсягу виробництва екологічно безпечної продукції та

забезпечення продовольчої безпеки держави, збереження ландшафтного і біологічного різноманіття, створення екологічно безпечних умов проживання населення.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Можливі два варіанта розв'язання проблеми.

Перший варіант передбачає удосконалення системи управління розвитку агролісомеліорації та збільшення фінансування заходів щодо створення захисних лісових насаджень, їх обліку і контролю за ними, що дозволить частково стабілізувати негативні природні процеси в агроландшафтах, дасть змогу частково вирішити проблеми збалансованого розвитку агроландшафтів, однак не забезпечить істотних зрушень у питаннях ефективного їх захисту від негативного впливу природно-антропогенних факторів;

Другий варіант передбачає внесення інституційних і нормативно-правових змін до законодавчої бази та врахування у Державній цільовій програмі «Ліси України» на 2016 і наступні роки питання оптимізації площ захисних лісових насаджень лінійного типу за зональним принципом. Це дасть змогу зосередити кошти державного бюджету на охорону найуразливішої частини сільськогосподарських угідь – орних земель, які займають близько 78% площі у структурі агроландшафтів.

Другий варіант є оптимальним для впровадження за умови фінансування з державного бюджету, бюджетів місцевого рівня та інвесторів.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання

Проблему передбачається розв'язати шляхом вирішення таких завдань:

- першочергового проведення інвентаризації земель, зайнятих захисними лісовими насадженнями лінійного типу;
- поетапного виконання лісовпорядних робіт і отримання об'єктивної інформації про їх сучасний стан та меліоративну ефективність;
- внесення інституційних і нормативно-правових змін щодо законодавчого забезпечення використання захисних лісових насаджень лінійного типу;
- наукового обґрунтування обсягу та категорій захисних лісових насаджень лінійного типу ;
- розроблення системи державного стимулювання щодо створення захисних лісових насаджень лінійного типу;
- відновлення підготовки фахівців з агролісомеліорації у відповідних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації за державним замовленням.

Концептуальні положення агролісомеліорації передбачається впровадити поетапно протягом 2014–2025 років.

Очікувані результати виконання Концепції, визначення її ефективності

Застосування основних концептуальних положень агролісомеліорації дасть змогу забезпечити значний еколого-економічний ефект від впровадження, який може бути як прямий (збільшення врожаю від меліоративного впливу, додаткове зволоження території, охорона земель від ерозії тощо), так і опосередкований (збільшення біологічного різноманіття, покращення умов проживання фауни та місцевого населення, зменшення захворюваності тощо), а при повному обсязі створення захисних лісових насаджень різних просторово-цільових форм - до активного впливу на регіональні мікрокліматичні умови.

Виконання визначених Концепцією заходів дасть змогу:

- підвищити стійкість біологічної компоненти агроландшафтів до негативних впливів (глобальне потепління, аридизація, техногенне навантаження тощо);

- забезпечити фільтрацію та очищення поверхневого стоку від шкідливих інгредієнтів шляхом переведення його захисними насадженнями лінійного типу у підгрунтовий;

- призупинити ерозію та дефляцію ґрунтів;

- покращити лісівничо-меліоративні функції захисних лісових насаджень лінійного типу внаслідок проведення необхідних лісівничих заходів у них;

- зберегти біологічне та ландшафтне різноманіття, посилити інтенсивність процесів природної ренатуралізації агроландшафтів;

- оптимізувати розміщення систем захисних лісових насаджень лінійного типу за адаптивно-ландшафтним принципом;

- збільшити рівень полезахисної лісистості;

- зменшити забруднення ґрунтів хімічними сполуками ;

- підвищити врожайність сільськогосподарських культур на міжсмугових полях;

- збільшити підгрунтовий стік при досягненні оптимальної лісистості водозборів на 30-40%;

- забезпечити додатковий обсяг накопичення вуглецю завершеними системами захисних лісових насаджень лінійного типу;

- підвищити ефективність впровадження інших державних екологічних програм, пов'язаних з покращенням стану навколишнього природного середовища.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів

Фінансування має здійснюватися за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, передбачених законодавством.

Обсяг фінансування, склад матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів.